

TUTKIMUSSELOSTEET JA KOMMENTIT

YYA-SOPIMUS SUOMEN SOPIMUSJÄRJESTELMÄSSÄ

Osmo Apunen

YYA-sopimus on luonteeltaan ennen kaikkea naapuruussuhdesopimus. Tämä ilmenee sopimuksen johdannon alusta, jossa ilmaistaan lyhyesti sopimuksen tarkoitus: »pyrkien jatkuvasti kehittämään ystävällisiä suhteita Suomen ja SNTL:n välillä... ovat tässä tarkoituksessa päättäneet tehdä tämän sopimuksen.» Sopimuksen sisältö ja sen sovellutukset kuluneiden 25 vuoden aikana ovat osoittaneet, että tämä sopimuksen tarkoitus toteutuu käytännössä kahdella pääsuunnalla: Suomen ja Neuvostoliiton kahdenkeskisissä suhteissa ja toisaalta laajemmalti kansainvälisellä kentällä.

Jos tarkastelemme lähemmin YYA-sopimuksen rakennetta ei voi välttyä mielikuvalta, että se painottaa Suomen ja Neuvostoliiton naapuruussuhteiden merkitystä nimenomaan kansainväliselle kentälle. Johdannon yleisiä toimintaperiaatteita täsmentävistä kohdista molemmat — Suomen pyrkimys pysytellä suurvaltojen välisten eturistiriitojen ulkopuolella ja sopijapuolten pyrkimys yhteistoimintaan kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi — koskevat seikkoja, jotka asettavat maittemme väliset suhteet laajempiin kansainvälisiin yhteyksiin. Sopimuksen yksityiskohtaisemmassa osassa kahdenväliset seikat tulevat esiin selvästi vasta artikloissa 5 ja 6. Kun kysymyksessä näin ollen toisaalta on Suomen ja Neuvostoliiton naapuruussuhdesopimus ja toisaalta kansainväliselle arealle painottuva sopimus, on sinänsä osuvaa ja perusteltua kuvailla YYA-sopimusta Suomen ulkopoliitiikan kulmakiveksi. Vääränä — ja usein myös pahansuopana — tulkintana on kuitenkin pidettävä käsitystä, että YYA-sopimus olisi Suomen ulkopoliitiikan yleissopimus, jonkinlainen lupakirja kansainväliseen politiikkaan. Sopimuksen sisällössä ja rakenteessa on yksinkertaisesti tuotu ilmi se jo vanha historiallinen tosiasia, että johtavan suurvallan rajanaapurina Suomen on ulkopoliitikassaan lähdettävä punnitsemaan tekemisiään varsin laajojen kansainvälisten vaikutussuhteiden valossa.

Suomen ulkopoliittikan kokonaiskuvassa — jos tarkastelemme sitä nimenomaan sopimusjärjestelmän kannalta — perusosina ovat YYA-sopimus ja Suomen jäsenyys Yhdistyneissä kansakunnissa. Näiden tekijöiden kannalta merkivuosina voimme pitää vuosia 1948 ja 1955 — historiallisena seikkana tulee kuitenkin muistaa, että Suomen jäsenyys Yhdistyneissä kansakunnissa asetettiin Suomen tavoitteeksi ja oikeudeksi jo rauhansopimuksessa. YYA-sopimuksen ja YK-jäsenyyden toisiaan täydentävä luonne ilmenee myös sopimuksen 7. artiklassa, jonka mukaan sopimuksen toteuttaminen tapahtuu Yhdistyneet kansakunnat -järjestön periaatteiden mukaisesti. Tällä hetkellä voimme todeta tällaisia periaatteita määrittelevinä asiakirjoina YK:n peruskirjan rinnalla mm. vuosina 1970 ja 1971 hyväksytyt julistukset valtioiden välisiä suhteita säätelevistä periaatteista sekä kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden lujittamisesta.

Sopimuksen yleisen tarkoituksen — Suomen ja Neuvostoliiton ystävällisten suhteiden — toteuttamiseksi sen johdannossa määritellään kaksi pääperiaatetta, jotka käyvät läpi yksityiskohtaisten artiklojen ja antavat ohjenuoran käytännön sovellutuksille ja tulkinnoille. Johdannon kolmannessa momentissa näet todetaan hyvät naapurisuhteet ja yhteistoiminta molempien maiden elin- ehtojen mukaiseksi.

Sopimuksen vilpitiön toteuttaminen on tietysti hyvien naapurisuhteiden yleisenä edellytyksenä ja tämän ehdon täyttämisestä olemme jatkuvasti saaneet molemmilta tahoilta arvovaltaisia vakuutuksia. Rakentavana aineksena tässä hyvien naapuruusuhdeiden rakentamisessa ovat olleet ne lukuisat erillissopimukset Suomen ja Neuvostoliiton välillä, joita YYA-sopimuksen 5. artiklan viitoittaman yleisen linjan mukaisesti on solmittu ja toteutettu. Näitä sopimuksia on tässä yhteydessä turha ryhtyä yksityiskohtaisemmin luettelemaan. Tämän voimakkaasti kasvaneen suomalais-neuvostoliittolaisen sopimusverkoston rinnalla maamme on kehittänyt vastaavanlaisia yhteyksiä myös muihin pohjoismaihin sekä taloudellisesti ja kaupallisesti tärkeisiin Länsi-Euroopan maihin ja kansainvälisiin erityisjärjestöihin. Näiden sopimusten kokonaisuudesta muodostuu Suomen talous- ja yhteiskuntaelämän kannalta elintärkeä verkosto, jonka osat täydentävät toisiaan. Tätä puolta voimme hyvin kutsua hyvien naapurisuhteiden *rakentavaksi* ainesosaksi. Sen kehittäminen sekä tasapainoisesti että kunkin alan sisäisen kehityksen asettamien vaatimusten mukaisesti on YYA-sopimuksen keskeisintä arkipäivää nykyoloissa.

Hyvän naapuruuden *velvoittavana* ainesosana löydämme YYA-sopimuksesta 6. artiklan, jonka mukaan osapuolet sitoutuvat noudattamaan suverenisuuden ja riippumattomuuden molemminpuolisen kunnioittamisen ja toisen valtion sisäisiin asioihin puuttumattomuuden periaatteita. Nämä seikat ilmenevät myös painokkaasti mm. YK:n julistuksessa oikeudellisista periaatteista jotka säätelevät valtioiden välisiä suhteita. Sopijapuolten suvereeni tasavertaisuus ja samalla sopimuksen toteuttamisen perustava lähtökohta ilmenee 6. artiklan

lisäksi myös sotilaallisesti ja poliittisesti tärkeässä 1. artiklassa. Siinä lausutaan, että Suomi tulee uskollisena velvollisuuksilleen itsenäisenä valtiona taistelemaan itseään tai alueensa kautta Neuvostoliittoa vastaan suuntautuvaa hyökkäystä vastaan kaikin käytettävissään olevin voimin. Näiden artiklojen valossa on selvää, että YYA-sopimuksessa ilmaistut velvoitteet perustuvat Suomen suvereenina sopijapuolena ilmaisemaan oman edun mukaiseen tahtoon. Tämä on hyvän naapurisuuden periaatteen välttämätön ehto, jota myös sopimuksen täytäntöönpanossa tarkkaan noudatetaan molemmin puolin.

Totesin edellä kahdenkeskisen yhteistyön hyvän naapurisuuden periaatteen rakentavaksi ainesosaksi. Yhteistyöllä on YYA-sopimuksessa laajempaa-kin — sanoisin kansainvälispoliittista — merkitystä. Jo sopimuksen johdannossa ilmaistaan osapuolten järkkymätön pyrkimys yhteistoimintaan kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi. Olennaista Suomen sopimusjärjestelmän kannalta on, että tämä rauhanpoliittinen yhteistyö nimenomaan määritellään sopimuksessa tapahtuvan Yhdistyneiden kansakuntien päämäärien ja periaatteiden mukaisesti. Myös kansainvälisellä arenalla tapahtuvan yhteistyön osalta voimme havaita YYA-sopimuksessa rakentavia ja velvoittavia ainesosasia.

Rakentavan rauhanpolitiikan ilmaisuna voidaan pitää 3. artiklan määrystä, jossa osapuolet vakuuttavat tarkoituksenaan olevan mitä vilpittömimmin osallistua kaikkiin toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitäminen. Kun sopimuksessa samalla todetaan, että tämän tulee tapahtua sopusoinnussa YK:n päämäärien ja periaatteiden kanssa, voimme havaita kuinka läheisesti YYA-sopimus ja Suomen YK-jäsenyys maamme sopimusjärjestelmässä täydentävät toisiaan.

Yhteistoiminnassa rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi on YYA-sopimuksessa myös *velvoittavia* määräyksiä. Olennaisin näistä on 1. artiklassa ilmaistu menettely siinä tapauksessa, että Suomi tai Neuvostoliitto Suomen alueen kautta joutuu aseellisen hyökkäyksen kohteeksi. Tällaisessa tapauksessa Suomi sitoutuu täyttämään veloitteensa kaikin käytettävissään olevin voimin ja tarpeen vaatiessa sopimaan Neuvostoliiton kanssa tarvittavasta avusta tai yhteistoiminnasta. Samalla tavoin velvoittava on 4. artiklan määräys, jonka perusteella Suomi ja Neuvostoliitto ovat vahvistaneet vuoden 1947 rauhansopimukseen olla tekemättä mitään liittoja ja osallistumatta liittymiin, jotka ovat suunnatut toista sopijapuolta vastaan. Poliittisesti tätä artiklaa vahvistaa sopimuksen johdannossa ilmaistu Suomen vakaa pyrkimys pysytellä suurvaltain välisten eturistiriitojen ulkopuolella.

Olen edellä pyrkinyt hahmottelemaan eräitä YYA-sopimuksen kokonaispiirteitä ja niiden liittymistä Suomen yleiseen kansainväliseen asemaan. Olen tarkastellut asioita — yksinomaan teorian, sopimuksen sisällön kannalta. Näiden sisällöllisten tekijöiden pohjalta on syntynyt sekä maittemme välinen käytännöllinen naapurussuhde että Suomen noudattama aktiivinen ja rauhan-

tahtoinen puolueettomuuspolitiikka. Kumpikin niistä muotoutuu sopimuksen tarjoaman kokonaisuuden pohjalta. Sopimuksessa on runsaasti käsitteellistä avaruutta, on myös periaatteiden keskinäistä jännitystä jos niin halutaan lukea. Olennaista tässä kokonaisuudessa on, että sen käsitejärjestelmä voi kattaa kansainvälisen tilanteen vaihtelut aseellisesta hyökkäyksestä jännityksen lieventymiseen asti. On selvää tällöin, että kulma, josta sopimusta tarkastelemme joustavasti muuttuu kansainvälisen tilanteen mukana. Näkökulman muuttumisen ei millään tavoin tarvitse merkitä joidenkin ainesosien kerta-kaikkista katoamista tai tarvetta muuttaa sopimusta. Osoituksena tästä YYA-sopimuksen käsiterakennelman elinvoimaisuudesta on, että sen voimassaolon kaari sanaakaan muuttamatta ulottuu nyt vuodesta 1948 vuoteen 1990.